

Industrieel Smalpoormuseum Erica

Collectieplan 2021-2026

Industrieel SmalSpoormuseum Erica

Collectieplan 2021-2026

Auteur: Rudy Hanenbergh

Industrieel SmalSpoormuseum Erica

Najaar 2021

Inhoud

Inleiding	4
Doel.....	5
Missie	6
Toelichting	6
De collectie op hoofdlijnen	7
Collectiebeschrijving	7
De geschiedenis van het Industrieel Smalspoormuseum.	7
Collectievorming	8
Kerncollectie	8
Collectieprofiel	9
Eigendom van de collectie	10
Behoud en beheer	10
Afstoten van objecten uit de collectie.....	12
Restaureren of conserveren.....	13
Conservatieteam	14
Onderzoek.....	15
Collectieregistratie en - documentatie.....	16
Opslagstructuur.....	16
Gebruik van de collectie.....	18
Akties en geplande uitvoering	19
Samenvatting.....	20

Inleiding

In 1984 is het Industrieel Smalspoor Museum in Erica opgericht. Door de vele vrijwilligers is het uitgegroeid tot een museum dat op de dag van vandaag gemiddeld 7500 bezoekers per jaar mag ontvangen. Het Industrieel Smalspoor Museum in Erica beschikt over een van de grootste smalspoortrajecten van Nederland en is een van de weinige spoorwegmusea waar een volledige rondrit gemaakt kan worden. Het Industrieel Smalspoor Museum in Erica heeft de laatste jaren een aantal grote ontwikkelingen doorgemaakt. In de jaren na de oprichting in 1984 werd begonnen in een houten keet bij de historische remise om in 2005 over te gaan naar een volledig nieuw museumgebouw. In 2013 aangevuld met een nieuwe locomotievenloods. De loods is voorzien van twaalf sporen van 600 mm, 700 mm en 900 mm, zodat alle soorten locomotieven en wagens naar binnen kunnen. Vanwege de almaar groeiende collectie wordt al weer nagedacht over een uitbreiding van de locomotievenloods.

Het museum onderscheidt zich van andere spoorwegmusea door onder meer de uitgebreide rondrit met tussenstops voor uitleg over het ontstaan van het cultuurlandschap Amsterdamsche Veld en uitleg over het ontstaan en gebruik van smalspoor en de functie van deze transportmobiliteit in de industriële ontwikkeling van Nederland in de vorige eeuw. Daarnaast is de rondrit bijzonder door de tussenstop bij en rondleiding door de historische turfstrooiselfabriek en de tussenstop bij de voor Nederland unieke viersporen smalspoorremise. Beide gebouwen zijn een Rijksmonument. Deze gebouwen hebben een directe relatie met de vervening in dit gebied en met delen van het oorspronkelijke smalspoor traject waarover tot de dag van vandaag nog gereden wordt voor de rondritten.

Tot de collectie van het museum behoren ruim 100 smalspoor locomotieven, tientallen wagons en lorries en materialen uit de smalspoor- en verveningshistorie.

Doel

Het Industrieel Smalspoor Museum in Erica heeft zich ten doel gesteld om het mobiel erfgoed, dat zij in bezit of in langdurige bruikleen heeft, voor het nageslacht te behouden, de bijdrage van smalspoor aan de ontwikkeling van Nederland in de 20ste eeuw zichtbaar te maken en te documenteren, bezoekers kennis te laten maken met het gebruik van smalspoor in de veenkoloniën van Zuidoost Drenthe en de vrijwilligers die in het museum werkzaam zijn een interessante en zinvolle vrijetijdsbesteding te geven.

Dit collectieplan biedt een overzicht van de omvang en samenstelling van de collectie en de wijze waarop het museum hier mee om wil gaan. Objecten uit de collectie kunnen in geconserveerde staat worden bewaard of in gerestaureerde staat. Voor ieder object wordt dit afzonderlijk bepaald en gedocumenteerd. Conserveren zal het object behouden in de staat waarin het na een lang arbeidzaam leven is beland, restaureren zal het object terugbrengen naar de staat waarin het oorspronkelijk is opgeleverd. Het collectieplan beschrijft de gewenste toekomstsituatie voor elk historisch object en op welke wijze dit object wel of niet wordt geconserveerd.

De museumbranche is collectief verantwoordelijk voor een zorgvuldige omgang met het erfgoed dat zij voor en namens de samenleving beheert. Musea dienen zich te houden aan gedragsregels en voorschriften die zijn vastgelegd in de Ethische Code voor Musea, ingesteld in 1991.

De Ethische Code voor Musea is de vertaling van de door het ICOM opgestelde richtlijnen. ICOM (International Council of Museums) is de wereldwijde organisatie voor musea.

De Ethische Code voor Musea biedt een instrument voor professionele zelfregulering op een aantal gebieden waar het museum zijn specifieke deskundigheid en verantwoordelijkheid heeft en waarmee de nationale wetgeving zich niet of niet voldoende bezighoudt. De Code legt minimumnormen vast voor de handelwijze en het prestatieniveau van museummedewerkers en anderen die tot de museale beroepsgroep gerekend worden. De Code legt ook vast wat het publiek redelijkerwijs mag verwachten van het museale beroepsveld.

Verschillende handleidingen geven museumdirecties en -medewerkers houvast bij het professioneel beheren van de hun toevertrouwde collecties. Een daarvan is de LAMO, de Leidraad Afstoten Museale Objecten.

Het Industrieel smalspoor Museum onderschrijft en volgt de Ethische Code voor Musea en de daaraan gekoppelde richtlijnen voor LAMO.

Door haar lidmaatschap van Historisch Railvervoer Nederland is het Smalspoormuseum gehouden aan het Charter van Riga. Een verzameling richtlijnen voor behoud, restauratie, onderhoud, herstel en gebruik van historisch spoorwegmateriaal.

Missie

Het museum beheert en behoudt een collectie industrieel smalspoor erfgoed, in een bijzonder cultuur historisch landschap, biedt bezoekers een beleving, en is voor de medewerkers en de streek van maatschappelijke en economische betekenis.

Toelichting

Het museum richt zich met name op de ontwikkeling van het industrieel smalspoor in Nederland in zijn algemeenheid en op de regionale cultuurhistorische ontwikkeling, met nadruk op de veen- en turfwinning. De presentatie is erop gericht om zo goed mogelijk de diversiteit van de toepassingen van industrieel smalspoor uit te beelden. Daarbij gebruik makend van de moderne, digitale, presentatietechnieken. Maar ook door objecten zoveel mogelijk rijdend te tonen. Bezoekers staan voor ons centraal, want zij maken het mogelijk om het museum in stand te houden. Wij willen bezoekers een beleving bieden die appelleert aan hun eigen, mogelijk nostalgische, herinneringen. Daarnaast laten we hen tijdens de rondrit ook genieten van het prachtige natuurgebied rond het museum en de overweldigende stilte, want niet alle bezoekers komen voor de techniek. Voor het museum zijn niet alleen de bezoekers van levensbelang, onontbeerlijk zijn ook onze medewerkers om het museum draaiend te houden. De medewerkers zorgen dat het materieel wordt onderhouden, dat de bezoekers in de museumkantine worden bediend, in het museum worden rondgeleid en dat de collectie vakkundig wordt beheerd na restauratie of conservering. Het museum werkt uitsluitend met onbetaalde medewerkers. Zeker daarom is het collectief van medewerkers erop gericht om voor zichzelf en voor elkaar een zinvolle en plezierige werksfeer en tijdsbesteding te creëren.

De collectie op hoofdlijnen

Collectiebeschrijving

De geschiedenis van het Industrieel Smalspoormuseum.

De aanzet tot de collectie, en tevens tot het museum, is gegeven met de overdracht in 1984 van onder andere een verzameling van drie locomotieven en 25 turf wagens, afkomstig uit de regionale turfwinning van de Griendtsveen Turfstrooisel Maatschappij, die in 1983 in Erica was beëindigd. Van daaruit is een brede collectie opgebouwd van ruim 100 locs, met een diverse verzameling rijtuigen, lorries en wagens. Een deel daarvan behoeft tamelijk dringend onderhoud. Daaronder bevinden zich geen stoomlocomotieven omdat er tot nu toe voor is gekozen beperkt te blijven tot dieselmaterieel. Enerzijds vanwege de complexiteit van stoomtechniek, maar anderzijds omdat stoomlocomotieven niet in het veenbedrijf in deze regio zijn gebruikt. Wellicht gaan we in de toekomst toch enkele stoom aangedreven smalspoorlocs aan de collectie toevoegen. Want buiten het veenbedrijf is stoomtractie op verschillende diverse plaatsen, industrieel, toegepast. Dat we ons niet beperken tot dieselmaterieel blijkt ook uit een elektroloc uit 1925, uit elektrisch aangedreven wagens uit de tuinbouw en een recentelijk toegevoegde elektroloc uit de mijnbouw. Het streven is niet om locomotieven met stoomtractie rijdend te gaan tonen.

Tot de collectie behoort tevens een verzameling wagens, waaronder bolsterwagens voor de turfwinning, en lorries, maar ook divers niet roerend materieel als een weeginstallatie, bewegwijzering, slagbomen, draaischijven, de kantelinstallatie, gereedschappen, objectattributen (als motorplaten) en handboeken.

Railramen in het spoortracé hebben een moeilijke status. Omdat deze in de buitenlucht liggen kunnen ze moeilijk tot de collectie gerekend worden. Maar we zijn ons goed bewust van de betekenis van het spoor voor het museum. En we weten dat het spoor in de buitenlucht onderhevig is aan corrosie (met name de dwarsliggers). Die allemaal tegen corrosie beschermen is niet te doen. Daarentegen hoeven we ook niet alle rails te bewaren. Voor de historie is het van belang dat de verschillende spoorbreedtes en raildiktes aan het publiek getoond kunnen worden. Naast de tweesporige railramen heeft het museum ook een eensporige railbaan voor de monorail. Dit betreffen uniek en specifiek geconstrueerde rails, die op dit moment nog opgeslagen liggen, maar die straks (zodra de plek duidelijk is) weer op het buitenterrein zal worden opgesteld (om de monorail rijdend te kunnen tonen). Die rails zullen dan in de buitenlucht staan en verlangen daarom regelmatig aandacht, maar het betreft zwaar geconstrueerd materiaal dat bovendien op pootjes staat, waardoor de inwerking van vocht vanuit de bodem geen thema is. De monorail rails mogen zeker niet verloren gaan, maar vanwege de lengte van de spoorbaan kan die alleen in de openlucht worden opgesteld en kan het museum niet meer doen dan deze rails met verf of coating tegen weersinvloeden te beschermen.

Interessant te vermelden is de recentelijk, van een Duitse vervener, verworven zelfrijdende spoorlegmachine. Voor wat betreft de collectiegeschiedenis kan terug worden gegaan naar het begin van de vorige eeuw bij de start van de vervening, hoewel de intensiteit van het smalspoorvervoer in de beginjaren nog beperkt was en pas na de tweede wereldoorlog goed op gang kwam.

Collectievorming

Het museum is begonnen met een drietal locomotieven en enkele wagens nadat de turfstrooisel activiteiten van de Griendtsveen maatschappij in Erica waren beëindigd. De eerste jaren is de collectie uitgebreid volgens het motto: "neem wat we pakken kunnen". Het ging toen meer om kwantiteit dan om kwaliteit en was men er vooral op uit om locomotieven aan de collectie te kunnen toevoegen. Tegenwoordig is de collectie qua volume voldoende groot en moet eigenlijk ook niet meer groeien als we het willen herbergen in de bestaande bebouwing. Dat wil niet zeggen dat er niets bij of af kan. Omdat het meeste materieel in handen van liefhebbers of andere musea is, zullen in de regel nieuwe objecten alleen verkregen kunnen worden door ruil. Daarbij hanteren wij de volgende criteria:

- Past het object binnende doelstelling van het Industrieel Smalspoormuseum .
- Draagt het object bij aan het thema dat we willen exposeren.
- Zijn wij in staat het object rijdend te maken en te houden.
- Een object dat in een ander museum beter tot zijn recht komt, hoeven wij niet perse zelf te houden.
- Zeldzaamheid.
- Betreft het een voor ons uniek object of hebben wij er meer van.
- Wat is de betekenis van het object voor de regio.
- Vertelt het object een verhaal.

Bij deze criteria gaat het niet alleen om de locomotieven, maar ook om de wagens. Met een treinopstelling kan de historische functie beter getoond worden dan met een enkele locomotief. Waarbij het unieke ensemble van het museumterrein op de gronden van de oorspronkelijke Griendtsveen maatschappij, met de op het terrein aanwezige rijksmonumenten altijd in acht zal worden genomen.

Kerncollectie

Bij veel musea is het gebruikelijk om dat deel van de collectie dat ten toon wordt gesteld in de museumruimte aan te merken als de kerncollectie van het museum. Bij het Industrieel Smalspoormuseum wordt dat enerzijds lastig omdat het museumgebouw maar een klein deel van de collectie kan herbergen en anderzijds omdat de collectie over verschillende gebouwen van het museumterrein is verdeeld. Bovendien willen wij een museum van mobiel industrieel erfgoed zijn daarom rekenen we objecten die in beweging aan het publiek getoond kunnen worden tot de kerncollectie. Bij voorkeur in een vorm zoals dat voorheen in het actieve, industriële, leven van de objecten ook gebeurde. Dit resulteert in onderstaand overzicht.

ISM 3	Diema DS 14	1960	ISM19	Jung EL110	1950
ISM4	Deutz OME117	1938	ISM20	Schöma KDL 10	1965
ISM5	Diema DS 12	1953	ISM24	Kromhout 2LS	1938
ISM8	Schöma CHL 14	1955	ISM29	Jung ZL 114	1945
ISM11	Diema DS 28	1962	ISM30	Spoorijze RF 11	1953
ISM12	Diema DS 28	1962	ISM34	R&H/ Waukesha	1974
ISM14	Hatlapa 9	1954	ISM36	Diema DS 30	1956
ISM15	Orenstein & Kop.	1960	ISM38	Henschel DG 13	1951
ISM16	Schöma CDL 28	1958	ISM59	Simplex20/28 HP	1953
ISM18	Jung ZL 114	1953	ISM66	Ruston & Hornsby	1954

ISM69 ASK Eigen bouw c.	1950	ISM131 Monorail	± 1963
ISM78 Diema DS12	195?		
ISM82 Kröhnke KKnecht	1952		
ISM85 Diema DL 8	1951		
ISM86 Demag ML15	1939		
ISM99 Jung EL105	1950		
ISM103Schöma CHL14G	1963		
ISM104 SchömaCHL14G	1964		
ISM105 Diema DS 40	1948		
ISM106 Diema DS 30	1939		
ISM108 Cornelissen Sik	1987		
ISM109 ISM Wegkraan	2010		
ISM113 Diema DS30/1	1966		

Een oplettende lezer zal constateren dat dit niet alle rijdbare objecten in de collectie van het ISM zijn. Dit betreffen echter objecten in bruikleen en om te voorkomen dat de kerncollectie wordt uitgehold doordat bruikleengevers hun eigendom gaan terugvragen zijn die buiten de kerncollectie gehouden. Waarbij opgemerkt mag worden dat dit slechts een theoretisch risico is. Want een bruikleengever is in de regel blij dat zijn of haar object in het Smalspoormuseum een goede bestemming heeft gevonden, daar in goede handen is en in bedrijf kan worden getoond. Een bruikleengever kan er thuis weinig mee en tot nu toe heeft dan ook nog nooit een bruikleengever zijn object teruggehaald. Bovendien is er in de bruikleenovereenkomst een opzegperiode vastgelegd.

Collectieprofiel

Industriële toepassingen van smalspoormaterieel. In de breedste zin en met extra aandacht voor materieel uit het veenbedrijf.

Eigendom van de collectie

De collectie is ondergebracht in een aparte stichting zodat het niet onder de boedel valt van de exploitatie van het museumbedrijf. Een aantal objecten is verkregen in langdurige bruikleen. Alle bruiklenen zijn vastgelegd in overeenkomsten. Het werken aan het actueel houden van deze overeenkomsten is een continu proces, dat zeer tijdrovend is en alleen ingang gezet kan worden als beide partijen m.b.t. de bruikleen bereid zijn de bestaande overeenkomst kritisch tegen het licht te houden, uitgaande van het belang dat beide partijen zouden moeten hebben bij een actuele bruikleenovereenkomst. Tot nu toe ligt dit belang vrijwel altijd uitsluitend bij het museum. In de geactualiseerde bruikleenovereenkomst wordt ook vastgelegd wat er met het object moet gebeuren wanneer de bruikleengever overlijdt, fuseert, in staat van faillissement verkeert o.i.d. Enkele bruikleenobjecten behoren tot de kerncollectie. De continuïteit van het museum komt niet in gevaar door het opzeggen van een bruikleen. Het opzeggen van een bruikleen komt slechts zeer sporadisch voor, mede doordat wij de bruikleenobjecten met dezelfde zorg behandelen als de eigen objecten.

Behoud en beheer

Het overgrote deel van de collectie van het museum is ondergebracht in diverse gebouwen op het museumterrein. Een klein deel van de collectie staat nog in de openlucht op het museumterrein. Voornamelijk vanwege ruimtegebrek, maar over het algemeen betreft dit objecten die alleen nog kunnen dienen als onderdelendonor. Daarentegen is het wel onze doelstelling om uiteindelijk alles onder dak te krijgen. In de zomerperiode wordt voor het publiek een deel van de collectie buiten gezet. Het museum beschikt over een aantal gebouwen:

- Het museumgebouw, gebouwd in 2005. Tevens expositieruimte en ontvangstruimte voor de bezoekers. In het museumgebouw wordt een deel van de collectie statisch tentoongesteld. Daarnaast is in het museumgebouw ook de werkplaats ondergebracht. In deze werkplaats worden restauraties en reparaties uitgevoerd. Bezoekers hebben de gelegenheid om de werkplaats te betreden, waarbij zij van de medewerkers uitleg kunnen krijgen over het onderhanden werk.
- De locomotievenloods, gebouwd in 2014. Deze loods fungeert in de praktijk als museumdepot, maar bezoekers worden er wel in rondgeleid en kunnen er ook zelf gaan kijken. In deze hal zijn de objecten op verschillende spoorwijdte naast elkaar opgesteld.
- De Oude Remise, gebouwd in 1910. Dit rijksmonument is oorspronkelijk als remise in gebruik geweest door de Griendtsveen maatschappij en wordt tegenwoordig gebruikt door het museum voor de stalling van enkele werklocomotieven en de locomotieven voor de personenwagens. Tijdens de rondleidingen kunnen bezoekers het gebouw, dat eigendom is van de grondeigenaar, bezichtigen. Deze viersporen smalspoorremise is uniek in ons land en omdat het een rijksmonument betreft dient het gebouw in de oorspronkelijke staat te blijven. Essentieel voor het behoud van de status van dit gebouw is het behoud van het spoortraject dat voor en in de omgeving van de remise ligt.
- Enkele objecten staan in de historische turfstrooiselfabriek. Tijdens de rondleiding door deze fabriek, ook een rijksmonument, worden de bezoekers gewezen op deze objecten.
- Schwingelloods, gebouwd in 2019. Een driesporige loods waarin o.a. de Schwingeltrein op 600 mm spoorwijdte wordt gestald en een aantal andere locomotieven op 700mm spoorwijdte.

- Niet-railgebonden voertuigenloods, gebouwd in 2019. Deze loods is niet bestemd voor de collectie maar dient om werkmachines en aanhangers te stallen.
- Rijtuigenloods, gebouwd in 2014. Deze loods wordt voornamelijk gebruikt als stalling voor de personenwagens. Vanuit de collectie wordt daar alleen de Bisschopswagen gestald.
- Daarnaast staan op verschillende plaatsen op het museumterrein objecten opgesteld onder eenvoudige afdakjes om deze objecten tegen de ergste weersinvloeden te beschermen. De zijkanten van deze onderkomens zijn in de regel open.

Van de gebouwen heeft alleen het museumgebouw verwarming, die alleen bestemd is voor de gebruikers. Alle andere gebouwen zijn, behoudens de genoemde afdakjes, waterdicht. En beperkt winddicht om te zorgen voor voldoende ventilatie. Voor het behoud van de collectie is dat ruim voldoende. Wellicht zou een klimaatbeheersing beter zijn, maar dat is voor het museum te kostbaar. In deze ruimtes komt zonlicht zo beperkt binnen dat het de laklagen op de objecten niet kan aantasten. In de zomer staat een deel van het materieel buiten om te kunnen gebruiken en om aan de bezoekers te tonen. In de winter wordt dat materieel weer binnen gezet. Daarbij wordt er op gelet dat er geen objecten buiten worden gezet die kwetsbaar zijn voor weersinvloeden (zon en regen). Als het museum gesloten is worden alle gebouwen afgesloten. Het museumgebouw heeft een inbraakalarminstallatie met doormelding naar een meldkamer. De gebouwen zijn beveiligd met brandblussers, die volgens de eisen van de verzekering jaarlijks worden gecontroleerd. Het rapport daarvan wordt bewaard bij de verzekeringspapieren. Er zijn geen rookmelders en vanwege het grote aantal deuren in alle gebouwen zijn er geen vluchtplannen, in geval van nood is altijd snel een uitgang gevonden.

Behalve de historische remise, die nog steeds eigendom is van Griendtsveen B.V. en de Fijnfabriek, die onder het eigendom valt van het nabijgelegen hotel, zijn alle gebouwen eigendom van het museum. Zowel de remise als het productiegedeelte van de Fijnfabriek, beiden rijksmonumenten, worden van de respectievelijke eigenaren gehuurd. De gronden waarop de gebouwen van het museum staan zijn in erfpacht verkregen van Griendtsveen. De huidige erfpachtovereenkomst loopt tot 31 december 2027, maar Griendtsveen heeft al aangegeven geen redenen te zien om de erfpacht daarna niet te verlengen. Het grootste deel van het spoortracé ligt op gronden van Griendtsveen waarvoor een 'recht van overpad' geldt.

Omdat vrijwel alle objecten zwaar industrieel materieel betreffen, volstaat een luchtige overdekte ruimte om het object te behoeden voor verder verval. Objecten die rijdend zijn, al of niet na restauratie, dienen in het belang van het behoud regelmatig gebruikt te worden. De slijtage die daarbij optreedt weegt niet op tegen het verval dat optreedt bij helemaal niet gebruiken. Bij het gebruik wordt de juiste warmlooffase goed in acht genomen, korte ritjes waarbij de techniek niet goed op bedrijfstemperatuur komt worden vermeden.

Afstoten van objecten uit de collectie.

In de 35 jaar dat het museum bestaat is het nog niet voorgekomen dat objecten werden afgestoten omdat het museum deze niet langer wilde behouden. Daarentegen hebben door de jaren heen al verschillende objecten de collectie verlaten. Doordat de bruikleengever het weer terug wilde hebben of doordat het object als ruilobject met een ander museum heeft gediend om een ander object te verkrijgen. Maar omdat de ruimte niet onbeperkt voorhanden is, zeker de ruimte onder dak, zal het bestuur in de toekomst mogelijk vaker besluiten om afstand van een object te doen. En de collectie dient ook beheersbaar te blijven. Daarbij zal echter het streven er in eerste instantie altijd op gericht zijn om er een object voor terug te krijgen dat beter binnen het collectieprofiel past. Uiteindelijk gaat het er om de kwaliteit en de samenstelling van de collectie te verbeteren, of om objecten een plaats te geven waar ze beter functioneren.

Als besloten wordt dat een object, om wat voor reden dan ook, het museum mag verlaten wordt deze aangemeld in de Afstotingsdatabase, overeenkomstig de LAMO-regels. Gedurende twee maanden hebben andere musea in de sector gelegenheid om hun belangstelling voor het betreffende object aan te geven. Blijft die belangstelling uit zal het SmalSpoormuseum het object daarna buiten de sector aanbieden. Indien het afstoten onderdeel is van een ruilprogramma met een ander museum of verzamelaar, binnen of buiten de sector, zal het object ook worden aangemeld in de Afstotingsdatabase om andere musea in de sector in de gelegenheid te stellen hun bezwaren tegen de voorgenomen ruil kenbaar te maken. In het verleden volgde het ISM de LAMO-regels niet, eigenlijk uit onwetendheid. Het ISM is inmiddels als museum zodanig gegroeid dat het nu de verantwoordelijkheid heeft om, als beheerder van belangrijk mobiel erfgoed, het LAMO-proces zorgvuldig te volgen nadat vastgesteld is dat een object de collectie mag verlaten. Met ingang van deze beleidsperiode werkt het ISM alleen nog maar volgens de LAMO-voorschriften..

Restaureren of conserveren.

Het doel van *conservering* is het erfgoed duurzaam te behouden. Daarbij wordt gestreefd naar het minimaliseren van schade en verval. Ook het voorkomen van verlies van belangrijke kennis over de culturele objecten hoort daarbij. Conservering omvat uiteenlopende werkzaamheden die onder te verdelen zijn in *passieve* en *actieve* conservering.

Bij *actieve conservering* wordt daadwerkelijk ingegrepen in de conditie van een object. Een conserveringsbehandeling bestaat uit: conditie-opname, documentatie, reiniging en consolidatie van loszittende onderdelen. Maar ook restauratie. Bij restauratie wordt het object terug gebracht naar een staat, waarin het zich in de loop der geschiedenis heeft bevonden. Daarbij wordt een gedegen documentatie opgesteld van de conditie en de conserveringsbehandeling. En van de motivatie om het juist naar die staat, van dat moment, bij dat bedrijf, terug te brengen.

Passieve conservering zorgt voor de juiste voorwaarden voor behoud; het optimaliseren van klimaatcondities; het toepassen van veilige procedures voor de hantering van objecten en voor de opslag in depots; het maken van tentoonstellingssteunen en verpakkingen voor transport

Ambachtelijke vervaardiging maakt geen onderdeel uit van conservering, maar speelt in de restauratie wel vaak een rol. Bijvoorbeeld bij een gedeeltelijke of gehele *reconstructie*. Daarbij wordt een deel van het object aangevuld met nieuwe materialen, en wordt gestreefd naar een zo groot mogelijke gelijkenis met de 'oorspronkelijke' verschijningsvorm. Er bestaan in reconstructie gespecialiseerde ambachtlieden die werkzaam zijn binnen de restauratie. Zij zijn ook in staat om een *replica* te vervaardigen. Deze 'vervangt' dan een geheel object of een gedeelte daarvan, en is een exacte reproductie van het origineel, dus vormgegeven volgens het oorspronkelijke concept, met als doel om de verschijningsvorm, de toepassing en het gebruik zoveel mogelijk compleet en in de oorspronkelijke context te kunnen beleven. Het maken van replica's is in het Industrieel Smalspoormuseum niet aan de orde.

Objecten die terug gerestaureerd zijn naar nieuw staat, zijn voor het oog mooi, maar dan gaat het museum voorbij aan haar eigenlijke doel. Daarom streeft het Industrieel Smalspoor museum er zoveel mogelijk naar om de collectie te conserveren. Om niet alleen een statisch museum te zijn en objecten, indien mogelijk ook in beweging aan het publiek te kunnen tonen, zal het nodig zijn dat er in de staat van bepaalde objecten wordt ingegrepen. In welke mate dat dat gebeurt wordt per object bepaald en gedocumenteerd. Van vervangen onderdelen wordt de herkomst vastgelegd en zorgvuldig bewaard in een speciaal daarvoor ingericht magazijn.

Volledige restauratie wordt alleen in overweging genomen voor objecten die regelmatig worden gebruikt en die van minder historische betekenis zijn.

Als voorbeeld van zo'n conserveringsactie noemen we hier de Schietschijfwagen. Dit betreft een smalspoorwagen die halverwege de vorige eeuw in eigen beheer door het Nederlandse leger is gebouwd ten behoeve van schietoefeningen op de legerbasis Harskamp. Deze wagen kwam in deplorabele toestand naar het Smalspoormuseum. Bij een volledige restauratie zou feitelijk een replica ontstaan, maar omdat daarmee historische kenmerken, als oude kogelgaten, zouden verdwijnen wilden we dat voorkomen. Daarom zijn alle onderdelen die nog bruikbaar waren behouden en zodanig verstevigd dat deze verstevigingen niet storend aanwezig zijn. Maar daarmee kan de wagen nu wel weer rijdend aan het publiek worden getoond. Het is onduidelijk of de wagen ooit geleverd is geweest, omdat de wagen altijd binnen gestald wordt is opnieuw schilderen of anderszins behandelen tegen roest niet nodig en derhalve ook niet gedaan. De schietschijf van doek is wel nieuw vervaardigd.

Voorafgaand aan een restauratie of conservatie stelt het bestuur in samenspraak met het conservatieteam een projectplan op.

In dit kader is bovendien het Veiligheidszorgsysteem vermeldenswaardig. Daarin is beschreven hoe te handelen bij risicovolle werkzaamheden of activiteiten. De medewerkers dienen zich aan die regels te houden en hebben zich daar aan gecommitteerd.

Conservatieteam

Het museum heeft niet één vaste conservator maar in plaats daarvan een conservatieteam. Dit team bestaat uit specialisten met diverse achtergronden, van heel specifiek smalspoor materieel tot mobiel erfgoed in het algemeen. Maar zonder mensen uit de werkplaats, om onafhankelijk van eventuele technische beperkingen een objectplan op te kunnen stellen. Het conservatieteam komt veelvuldig bijeen of overlegt via de digitale kanalen en stelt in die overleggen vast wat er op korte, maar ook op de lange, termijn met de collectie moet gebeuren. Het conservatieteam valt onder de verantwoordelijkheid van de Stichting Materieel.

Onderzoek

Voor de collectiedocumentatie voert het museum onderzoek uit, met name door de conservatiecommissie. Onderzoek door derden wordt niet actief gestimuleerd, maar zeker niet genegeerd. Onderzoek vindt vooral plaats door naspeuringen in historische documenten en interviewen van oud-medewerkers van organisaties die vroeger met de betreffende objecten hebben gewerkt of er aan gewerkt (fabrikanten). En indien die organisaties nog bestaan kan daar ook nog wel eens waardevolle informatie worden verzameld. Verder onderzoek wordt gedaan door het bijhouden van vakliteratuur en samenwerking met andere smalspoormusea in binnen- en buitenland. Resultaten van dergelijk onderzoek worden veelal gepubliceerd in de Buffer, het kwartaalblad van het museum voor medewerkers en partners (zoals donateurs).

Daarnaast vindt er ook regelmatig onderzoek plaats naar de samenstelling van de collectie en op welk vlak deze mogelijk verbeterd kan worden. Daaruit komen wensen naar nog te verwerven objecten naar voren, maar mogelijk ook besluiten om objecten af te stoten. De kwaliteit van de collectie is belangrijker dan de kwantiteit. Zie ook het hoofdstuk 'Afstoten van objecten uit de collectie.' In geval van te verwerven objecten wordt geverifieerd of de aanbieder gerechtigd is om het object over te dragen en, in geval van afkomstig uit het buitenland, of het dat land mag verlaten. Die verificatie kan soms lastig zijn omdat smalspoorobjecten geen officiële registratie kennen (zoals auto's dat bijv. wel hebben).

De onderzoeksresultaten worden vastgelegd in het collectieregistratiesysteem.

Collectieregistratie en -documentatie

Iedere vorm van collectiebeleid en -beheer staat of valt met kennis over de collectie. In dit hoofdstuk is beschreven op welke wijze de aanwezige kennis, in de breedste zin van het woord, wordt opgeslagen en beheerd. Vanuit de kennis van de collectie is het collectieprofiel bepaald en vervolgens de kerncollectie.

Opslagstructuur.

De collectiedocumentatie wordt zoveel mogelijk digitaal opgeslagen. Om het voor meer medewerkers benaderbaar te maken is de medewerkers website uitgebreid met een informatiesysteem. Via een menustructuur kunnen daarin de documenten opgeslagen, opgevraagd en gemuteerd worden. En middels autorisaties kan per medewerker geregeld worden of hij of zij de documenten alleen kan lezen of ook kan wijzigen of nieuwe documenten kan toevoegen. Er is een voorziening getroffen om gelijktijdig aanpassen door verschillende personen te voorkomen. De back-up is gezekerd doordat de database is ondergebracht bij een externe provider. De ontwikkelomgeving is gezekerd door dubbel uitgevoerde gegevensdragers in afgescheiden ruimtes. Ten tijde van het opstellen van dit collectieplan is het collectiesysteem nog in ontwikkeling en nog niet volledig in bedrijf.

Per object worden de volgende rubrieken opgeslagen:

- Objectnummer Z ('ISM999')
- Merknaam Z
- Type Z
- Korte fysieke beschrijving
- Fabrikaat Z
- Fabrieknummer
- Bouwjaar Z
- Motor Z (type en/of merk)
- Motornummer
- Motorvermogen
- Gewicht
- Spoorwijdte Z
- Rijvaardig Z
- Eigendom/buikleen Z
- Afkomstig van Z (bedrijf of bedrijfstak)
- Verwervingsdatum
- Huidige standplaats
- Deelcollectie Z
- Algemene objectbeschrijving
- Onderhoudshistorie (onderhoud, restauratie en/of conservatieverslagen)
- Objectbeleid (beheersplan)
- Afbeeldingen
- Documentatie (historische informatieve handleidingen in digital formaat of verwijzing naar het papieren archief)
- Publicaties

De rubrieken die met een 'Z' zijn aangeduid zijn zoekvelden. Tussen haakjes staat een korte toelichting van de betekenis van die rubriek.

Aanvulling bij de rubriek 'Documentatie'. Het collectiesysteem is volledig digitaal en zal daarom ook alleen digitaal gegevens en documenten kunnen opslaan. En hoewel het streven is om zoveel mogelijk digitaal op te slaan zullen er altijd fysieke documenten overblijven. Denk bijv. aan oude instructieboeken of werkplaatshandboeken, die worden gekoesterd en zullen zorgvuldig bewaard worden. Ook na een eventueel in scannen. Deze documenten worden in ordners verzameld en opgeslagen in de archiefruimte van het museum. Een ruimte die niet is beveiligd tegen brand. Uit oogpunt van vindbaarheid en volledigheid worden er in het digitale informatiesysteem verwijzingen naar de ordner met het betreffende document opgeslagen. De uitgifte wordt gecontroleerd en geregistreerd.

De inhoud van het collectieregistratiesysteem valt onder de verantwoordelijkheid van de Stichting Materieel. Deze stichting zorgt er in samenspraak met het conservatieteam voor dat die inhoud actueel blijft. En inventariseert periodiek of de staat en plaats van de objecten nog in overeenstemming met het systeem is. Toekennen van autorisaties aan de medewerkers die geacht worden de wijzigingen in te voeren wordt ook door de Stichting Materieel gedaan.

Gebruik van de collectie

De collectie van het SmalSpoormuseum is belangrijk industrieel en mobiel erfgoed. Het is onze taak om die collectie te behouden en waar mogelijk te verbeteren, maar ook om deze toegankelijk te houden voor de gemeenschap. Het museum wordt via de beschikbare media, papier en digitaal, voortdurend gepromoot bij het publiek. Niet alleen om de collectie te tonen, maar ook om daarmee financiering te genereren om het museum operationeel te houden.

Objecten die worden gebruikt voor personenvervoer, wagens en locomotieven, worden jaarlijks gekeurd door eigen medewerkers. Van de keuring wordt een verslag gemaakt.

Omdat de collectie vooral bestaat uit objecten die vervaardigd zijn van staal en andere metalen is het vooral zaak dat deze beschermd worden tegen roest. Daarom worden de objecten als het enigszins mogelijk is onderdak gestald in goed geventileerde ruimtes. Deze ruimtes voorzien van klimaatbeheersing zou helemaal ideaal zijn, maar is voor het museum niet haalbaar. Daarentegen zal het ontbreken van klimaatbeheersing voor de meeste objecten een nauwelijks merkbaar verschil maken. Zeker wanneer deze objecten goed worden onderhouden en regelmatig bewegen. Omdat het een museum is van mobiel, industrieel, erfgoed streven wij er naar om de objecten in actieve vorm en zoals zij vroeger in de praktijk werden gebruikt aan het publiek te tonen. Het laten rijden is bovendien goed voor het behoud, want daarmee wordt voorkomen dat de bewegende delen niet meer gangbaar worden en worden gebreken tijdig opgemerkt. Gebreken worden met in achtneming van de authenticiteit gerepareerd. Tijdens de jaarlijkse locomotievenparade worden alle rijvaardige objecten van één spoorwijdte onder toelichting van een deskundige spreker aan het publiek getoond.

Onderdeel van het museumbezoek is een rit met de smalspoortrein. Deze rit wordt verzorgd door de rondleiders en onderweg wordt op verschillende momenten stil gestaan bij de historische beziens- en wetenswaardigheden van het museum. Waarbij het ontstaan van het prachtige natuurgebied waarin het museum is gevestigd beslist niet wordt vergeten.

Om kinderen op spelenderwijze kennis te laten maken met industrieel erfgoed kunnen zij een ritje maken met de Schwingeltrein, een voormalige pretparktrein gebouwd op industrieel smalspoormaterieel. Of onder begeleiding zelf een ritje maken in een smalspoorloc, waarna zij na afloop een machinistendiploma ontvangen.

De combinatie van ijzer en motoren geniet nogal eens de interesse van de middelbare schooljeugd. En leidt er regelmatig toe dat zij vrijwilliger worden. Zo leren jongeren spelenderwijs de oude techniek kennen en vinden daarin een goede terugkoppeling naar een theoretische technische studie. Het museum is blij dat het op dit moment een aantal werktuigbouwkunde studenten tot de vrijwilligers mag rekenen.

Acties en geplande uitvoering

De realisatie van de genoemde beleidsvoornemens vraagt om acties en werkzaamheden. Onderstaand een overzicht wat we wanneer gaan doen.

1. **Inrichten collectieregistratiesysteem.** Hiervan is de aanvang reeds gemaakt in 2021, eind 2022 zal dit gereed zijn.
2. **Beheersplan per object.** Dit is een intensief proces omdat per object vastgesteld moet worden wat het museum er mee wil. Hier willen mee starten als het registratiesysteem volledig is ingericht. Daarom wordt de uitvoering van deze doelstelling gepland voor 2023-2024. Maar die beheersplannen zijn niet in beton gegoten. Het is heel goed mogelijk dat door onderzoek nieuwe inzichten worden opgedaan die tot gevolg zullen hebben dat een beheersplan wordt aangepast. Eigenlijk is dit een continu proces.
3. **Alle objecten onderdak** (buiten het openingsseizoen). Dat betekent extra loodsen, maar voor realisatie zijn we afhankelijk van andere partijen. Zoals grondeigenaar (toestemming), gemeente (vergunning), subsidiegevers (financiering) en bemensing. Toestemming van de grondeigenaar is er al maar corona belet telkens weer een volwaardige inzet van de eigen mensen. Toch hopen we medio 2023 de nieuwe loods te hebben gerealiseerd.
4. **Ontsluiting collectie naar Hierkomjijweg.** Hierkomjijweg is het erfgoedcollectiesysteem van de gemeente Emmen. Ontsluiting kan gedaan worden zodra een object volledig is ingevoerd in het eigen collectiesysteem en hoeft dus niet te wachten tot alle objecten zijn ingebracht. De verwachting is de ontsluiting medio 2023 gereed te hebben.

Samenvatting

Dit collectiebeleidsplan geeft aan waar het Industrieel Smalpoormuseum nu staat en hoe het daar is gekomen. En hoe de collectie is ontstaan en beheerd. Omdat het eigenlijk is begonnen als een hobby van spoorliefhebbers is in het verleden niet altijd op de juiste manier met de collectie omgesprongen. De laatste jaren is echter meer en meer het bewustzijn doorgedrongen dat de collectie op een museale wijze beheerd moet worden. Dit collectiebeleidsplan beschrijft hoe we dat de komende jaren verder gaan inrichten en uitvoeren. Zodra alle documentatie is opgenomen in het nieuwe informatiesysteem gaat het conservatieteam jaarlijks bepalen welke acties met de collectie worden uitgevoerd. Zoals restauraties en reparaties, maar ook aanvullingen of afstotingen. Waarbij een hogere kwaliteit meer van belang is dan de omvang. Maar eerst is het van wezenlijk belang om alle objecten die nu nog buiten staan, onderdak te brengen. In het algemene beleidsplan 2020-2026 is dit voornemen ook opgenomen.